

نشست های انجمن ناشران کودک و نوجوان استان قم

نشست صمیمانه کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه ریزی

گزارش

بهرورزی رضایی

ضرورت بهره‌گیری از شیوه‌های نو و خلاق در کتاب‌های آموزشی دینی

گزارشی از حضور کارشناسان و ارزیابان کتاب‌های دینی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی
در جمع ناشران و نویسندگان کودک و نوجوان قم

آموزشی و تربیتی به دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی و سازمان پژوهش ارسال می‌شود که توسط ۲۰۰ کارشناس مختلف ارزیابی می‌گردد.

سهم بالای ناشران قمی در تولید کتاب‌های دینی

وی خاطر نشان کرد از ۷۵۰ ناشری که با سازمان تعامل دارند، ۸۵ ناشر در شهر مقدس قم فعال‌اند که سهم آن‌ها در تولید کتاب‌های دینی و قرآنی قابل توجه است. برای نمونه ۵۴ درصد از کتاب‌های مناسبی که به دومین جشنواره قرآنی راه یافته‌اند، متعلق به ناشران شهرستانی است که شهر قم به تنهایی ۳۵٪ این کتاب‌ها را به خود اختصاص داده است.

کیا با اشاره به این‌که برای تحلیل و بررسی نقاط ضعف و قوت کتاب‌های دینی کودک و نوجوان، ابتدا باید به وضعیت موجود آگاه شد، کوشید تا بر اساس نتایج به دست آمده از بررسی کتاب‌های دینی دریافت شده توسط دبیرخانه، مشکلات این کتاب‌ها را تبیین کند.

روز ۱۷ بهمن سال ۱۳۹۵، جمعی از کارشناسان و ارزیابان کتاب‌های دینی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی به دعوت رئیس انجمن ناشران کودک و نوجوان قم، به این شهر سفر کردند تا با ناشران و نویسندگان این شهر مقدس دیدار و درباره کتاب‌های دینی گفت‌وگو کنند.

در این دیدار، مسائل و مشکلات تولید کتاب‌های دینی در حوزه کودکان و نوجوانان، مورد بحث و بررسی قرار گرفت. در این مجال، و به دلیل ارتباط تنگاتنگی که بین موضوع این نشست و دومین جشنواره کتاب‌های قرآنی رشد وجود دارد، گزارشی از این نشست تقدیم خوانندگان جوانه شده است.

فریبا کیا معاون سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی؛ لزوم استفاده از شیوه‌های نو و توجه به نیازهای مخاطب

در ابتدای این نشست، خانم کیا معاون سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی با اشاره به همکاری بیش از ۷۵۰ ناشر از سراسر کشور با سازمان پژوهش، گفت: هر سال بیش از ۵۰۰۰ عنوان کتاب

جدول یک/ نتایج کسب شده برای سنجه‌های اختصاصی در کتاب‌های دینی «دانش‌افزایی دانش‌آموزان» از مجموع ۲۷۹ کتاب

ردیف	سنجه‌های اختصاصی	میانگین امتیاز اخذ شده	امتیاز اکتسابی (درصد)	امتیاز کامل (۱۲۰)
۱	گسترش دانش دانش‌آموزان در حوزه مفاهیم دینی	۱۱,۷	۵۹٪	۲۰
۲	کمک به تقویت اهداف برنامه درسی	۷,۹	۵۳٪	۱۵
۳	پاسخ به پرسش‌های مذهبی دانش‌آموزان	۱۰,۱	۵۱٪	۲۰
۴	علاقه‌مندسازی دانش‌آموز به مفاهیم دینی و انس با آن	۸,۹	۵۹٪	۱۵
۵	ایجاد فرصت اندیشیدن در حوزه مفاهیم دینی	۷,۱	۴۷٪	۱۵
۶	استفاده از روش‌های نو و تکنیک‌های گوناگون در بیان موضوعات دینی	۷	۴۷٪	۱۵
۷	توجه به نیازهای فرد و جامعه در حوزه دین (مسائل اجتماعی، اخلاقی، شبهات و...)	۱۰,۴	۵۲٪	۲۰

موضوعات دینی» است این سنجه در بین کتاب‌های مناسب هم امتیاز پایینی می‌گیرد. به عبارتی دیگر حتی کتاب‌هایی که تأیید می‌شوند از فقر بهره‌گیری از تکنیک‌های نو رنج می‌برند و این نشانگر آن است که مؤلفان هنوز نتوانسته‌اند از روش‌های نو و جدید که می‌تواند برای مخاطب بسیار جذاب باشد بهره بگیرند.

به خواننده فرصت تفکر بدهیم

وی ایجاد فرصت اندیشیدن در حوزه مفاهیم دینی را یکی دیگر از متغیرهایی خواند که در کتاب‌های مذهبی، نسبت به سایر محورها کمتر مورد توجه مؤلفین بوده است و این سنجه هم در کتاب‌های تأیید شده و هم در کتاب‌های نامناسب نسبت به سایر متغیرها نمره کمتری کسب کرده و ضعف بیشتری را نشان می‌دهد.

عدم پاسخ‌گویی به پرسش‌های مخاطب

کیا با اشاره به این که یکی از کارکردهای اصلی کتاب‌های دینی و مذهبی، پاسخ به پرسش‌های مذهبی دانش‌آموزان است تأکید کرد: به نظر کارشناسان و ارزیابان، این سنجه نیز نتوانسته است نمره شایسته‌ای را به دست آورد. می‌توان ملاحظه کرد که این دیدگاه در نمره‌ای که به سنجه ۷ داده شده است، نیز مورد تأیید قرار گرفته است. این سنجه میزان توجه به نیازهای فرد و جامعه را در حوزه دین اندازه می‌گیرد.

کتاب‌های دینی ظاهر مطلوب ندارند

معاون سامان‌دهی در پایان این بخش با اشاره به این که

کتاب‌های دینی کمتر تأیید می‌شوند

معاون سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی نتیجه حاصل از بررسی ۲۷۹ عنوان کتاب دانش‌افزایی دینی برای دانش‌آموزان را برای حاضران تشریح کرد.

وی گفت: نخستین نکته این است که از این تعداد ۱۴۷ عنوان کتاب مورد تأیید قرار گرفته‌اند که معادل ۵۳ درصد کتاب‌های ارزیابی شده است. این رقم در مقایسه با میانگین کتاب‌های تأیید شده در دبیرخانه سامان‌دهی که حدود ۶۰ درصد است، به شکلی قابل توجه پایین‌تر است. باید به خاطر داشت که رقم ۶۰ درصد میانگین مجموع کتاب‌های دانش‌افزایی، کمک‌درسی و کتاب‌های کار - تمرین است و معمولاً رقم کتاب‌های تأیید شده در گروه اول خیلی بالاتر از دو گروه دیگر است.

موضوع دوم این است که در این بررسی فقط سنجه‌های اختصاصی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. به‌طور معمول از مجموع ۲۰۰ امتیازی که یک کتاب می‌تواند کسب کند، ۱۲۰ امتیاز به سنجه‌های اختصاصی و ۸۰ امتیاز به سنجه‌های عمومی تعلق می‌گیرد. همچنین یک کتاب باید بتواند حداقل ۶۰ درصد مجموع امتیازها را کسب کند تا مناسب شناخته شود (مشروط بر آن که از بخش تخصصی نیز حداقل ۶۰ درصد امتیازها را به دست آورد).

مهم‌ترین مشکل عدم بهره‌گیری از روش‌های نو

کیا سپس با برشمردن سنجه‌های اختصاصی برگه‌های ارزیابی کتاب‌های دینی گفت: مطابق جدول نتایج، در بین سنجه‌های هفت‌گانه اختصاصی، کم‌ترین امتیاز حتی در مورد ردیف ۶ یعنی «استفاده از روش‌های نو و تکنیک‌های گوناگون در بیان

جدول دو/ نتایج کسب شده برای سنجه‌های اختصاصی در کتاب‌های دینی کمک‌درسی دانش‌آموزان از مجموع ۵۴ کتاب

ردیف	سنجه‌های اختصاصی	میانگین امتیاز کسب شده	امتیاز اکتسابی (درصد)	امتیاز کامل (۱۲۰)
۱	تقویت فرایند یادگیری از طریق فعالیت‌های مناسب	۵,۶	٪۳۷	۱۵
۲	توجه به مفاهیم و نکات مهم درسی در طراحی پرسش‌ها و فعالیت‌ها	۴,۶	٪۳۱	۱۵
۳	تنوع‌بخشی به تمرین‌ها و فعالیت‌ها	۶	٪۴۰	۱۵
۴	توجه به تفاوت‌های فردی	۵,۵	٪۳۷	۱۵
۵	سازمان‌دهی تمرین‌ها از ساده به مشکل	۴,۴	٪۲۹	۱۵
۶	دنبال کردن فرایند یادگیری از طریق فرایندهای خلاق و جذاب	۴,۳	٪۲۹	۱۵
۷	دور بودن از روش حل‌المسائلی	۷,۲	٪۴۸	۱۵
۸	طراحی فعالیت‌ها به گونه‌ای که دانش‌آموزان را در درک بهتر مفاهیم، حقایق و اصول مطرح در برنامه کمک می‌کند	۵,۹	٪۳۹	۱۵

است. این تعداد بسیار کم نیز با کسب حداقل امتیاز لازم و به عنوان کتاب درجه سه پذیرفته شده‌اند که جای نگرانی دارد.

وی سپس توضیح کوتاهی درباره نتایج به دست آمده در این گروه بیان کرد: جدول نتایج کتاب‌های کمک‌درسی نشان می‌دهد که ناشران به دنبال کردن فرایند یادگیری از طریق فرایندهای خلاق و جذاب بی‌توجه‌اند؛ به مفاهیم و نکات مهم درس‌ها در طراحی پرسش‌ها و فعالیت‌ها عنایت کافی ندارند؛ تمرین‌های ارائه شده را به شکل مناسب دسته‌بندی نمی‌کنند و در شیوه‌های ارائه مطلب تفاوت‌های فردی را نادیده می‌گیرند و فعالیت‌های مناسبی را برای خوانندگان خود طراحی نمی‌کنند.

وی در پایان تأکید کرد: این نتایج همه به ما می‌گوید که نویسندگان و مؤلفین کتاب‌های کمک‌درسی باید شناخت بیشتری و بهتری نسبت به برنامه درسی کسب کنند. البته در همین راستا نشست‌ها و کارگاه‌هایی برای تبیین اهداف برنامه‌های درسی با حضور ناشران و مؤلفان برگزار شده است.

کتاب‌های دینی مناسب در مجموع ۷۰ درصد امتیاز بخش اختصاصی و ۵۳ درصد امتیاز بخش عمومی را به دست آورده‌اند، گفت: در کتاب‌هایی که ارزیابی می‌شوند، معمولاً امتیاز به دست آمده در بخش عمومی که - اغلب ناظر به ویژگی‌های ظاهری کتاب‌هاست - بیش از امتیاز بخش اختصاصی است؛ اما میانگین امتیاز عمومی کتاب‌های مناسب دینی، از بخش اختصاصی کمتر است. و این حاکی از آن است که ویژگی‌های ظاهری کتاب‌های دینی مانند تصویر، فونت، صفحه‌آرایی و نیز سامان‌دهی محتوا، فهرست، نمایه و مانند این به اندازه محتوای این کتاب‌ها نتوانسته است نظر ارزیابان را جلب کند.

وضعیت کتاب‌های کمک‌درسی دینی

کیا در بخش دیگری از سخنان خود، وضعیت کتاب‌های کمک‌درسی دینی را مورد بررسی قرار داد و گفت: کتاب‌های کمک‌درسی دینی در مقایسه با کتاب‌های دانش‌افزایی ضعیف‌تر ارزیابی شده‌اند. به طوری که از ۵۴ کتاب ارزیابی شده فقط ۱۱ کتاب یعنی ۲۰ درصد مناسب شناخته شده

در ادامه نشست دکتر پرویز آزادی عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی و یکی از مؤلفان کتاب‌های درسی دینی سخن گفت. وی با اشاره به وضعیت کتاب‌های دینی موجود در جامعه، نویسندگان کتاب‌های دینی را به چهار گروه تقسیم کرد و گفت: نخستین گروه از نویسندگان کتاب‌ها، قشر حوزوی و دانشگاهی است که دغدغه فقه دارد و از جنبه فقهی-احکامی وارد موضوع می‌شود. قشر دوم این گروه، قشر دانشگاهی است که نگاه دینی-اخلاقی دارد. این قشر دغدغه دین به معنای اعم آن را دارد و مانند قشر اول دغدغه فقه و احکام ندارد. گروه دوم، گروه روشنفکرهایی مانند بهائیان نیز خود را به آن‌ها شبیه می‌کنند و می‌توان کتاب‌های بسیاری را از آن‌ها در بازار مشاهده کرد و از این جهت که اصول و قواعد کار را رعایت می‌کنند، بسیار موفق‌اند و با تفکر از پیش تعیین شده، می‌دانند که محصول را چگونه ارائه دهند که مخاطب با یک نگاه آن را کشف کند. گروه بعدی طیف مترجمان است؛ افرادی که مباحث مطرح در ادیان دیگر به ویژه مسیحیت را که فعال‌ترین دین در دنیاست، ترجمه می‌کنند. گروه چهارم نیز اقشاری هستند که تحت عنوان عرفان‌های نوظهور، عرفان‌های مادی، عرفان‌های کاذب یا هر عنوانی که بتوان بر آن‌ها گذاشت، فعالیت می‌کنند و آثاری تولید می‌کنند که جنبه آسمانی و الهی ندارد و چه بسا بازار را به قبضه خود درآورده‌اند. وی افزود: کافی است نگاهی اجمالی به کتاب‌های موجود در انتشاراتی‌ها و فروشگاه‌ها بکنیم و متوجه این قضیه بشویم که اگر ما به عنوان مؤلفان کتب دینی و مذهبی تلاش جدی نکنیم و اصول و قواعد کار را رعایت نکنیم، گوی رقابت توسط اقشار دیگر ربوده می‌شود.

عمده‌ترین ضعف‌ها در کتاب‌های دینی

آزادی سپس به ضعف‌های رایج و عمده کتاب‌های دینی پرداخت و تکرار ملال آور موضوعات را یکی از نقاط ضعف مهم تألیف کتاب‌های دینی شمرد. وی گفت: گاهی یک موضوع از سوی نویسندگان مختلف به کرات تکرار می‌شود؛ برای مثال ده‌ها نویسنده داستان پیامبران را تکرار می‌کنند؛ بدون آن‌که ایده‌پردازی خاصی صورت گرفته باشد، یا از زاویه جدیدی به موضوع نگاه شود که با کودک و نوجوان ارتباط بهتری برقرار کند. تکرار، یک آسیب جدی است که در بسیاری از آثار هم دیده می‌شود و دلیل آن هم فقدان ایده و ایده‌پرداز خلاق در عرصه تألیف است. آزادی با تأکید بر این نکته که با وجود ایده، می‌توان

موضوعات تکراری را به شکل‌های گوناگون و برای گروه‌های سنی مختلف مورد توجه قرار داد، گفت: مثلاً با ایده‌پردازی موضوع دروغ‌گویی و پرهیز از آن را می‌توان از زوایای گوناگون، به روش‌های متفاوت و به زبان‌های مختلف برای کودک هشت ساله و ده ساله و چهارده ساله بیان کرد.

وی متن دشوار و سنگین را از دیگر ضعف‌های قابل مشاهده در تألیف برشمرد و افزود: استفاده از قلم علمایی و الفاظ و جملات سنگین بیشتر از جانب قشر حوزوی احساس می‌شود و پیام آن‌ها برای کودک و نوجوان قابل درک و فهم نیست. طبعاً باید کوشید مفاهیم و معانی را با زبانی ساده به کودک و نوجوان انتقال داد.

این مدرس دانشگاه، عدم آشنایی با زبان‌های خارجی و بی‌اطلاعی از تجربه‌های صورت گرفته در جهان را دیگر از ضعف‌های مؤلفان دانست و گفت: منظور من این نیست که مؤلفان وارد عرصه ترجمه بشوند. آن‌ها کافی است کتاب‌های دینی را به زبان اصلی بخوانند و اجمالاً درک کنند. ما در تولید کتاب‌های دینی به زبان عربی تجربه‌های موفقی را در کشورهایمانند مصر و مراکش می‌بینیم. در زبان‌های دیگر کشورهایمانند فنلاند نیز پیشرو و موفق‌اند. مطالعه این گونه کتاب‌ها و آشنایی با شیوه بیان آن‌ها، می‌تواند کمک شایانی به مؤلفان در شیوه‌های ارائه آموزه‌های الهی کند. تجربه‌ای که از مطالعه این کتاب‌ها به زبان اصلی به دست می‌آید، از طریق ترجمه به دست نمی‌آید.

مؤلف کتاب‌های درسی دینی، بهره‌گیری از منابع و مأخذ نامعتبر را یکی دیگر از مشکلات مهم کتاب‌های دینی برشمرد و گفت: مؤلفان کتاب‌های دینی گاه از منابعی استفاده می‌کنند که مبتنی بر اسرائیلیات و نقل‌های جعلی است و شبهه فراوانی در صحت آن‌ها وجود دارد. البته در مواردی هم کتاب با مراجعه به قرآن و روایات معتبر نوشته شده است، ولی برداشت شخصی و غیردقیق مؤلف و بی‌توجهی به تفاسیر معتبر موجب شده است محتوا با آیات یا روایات دیگر تعارض پیدا کند.

آزادی در بخش دوم سخنان خود به برشمردن راهکارهایی پرداخت که می‌تواند مشکلات را کاهش دهد. وی شناسایی مؤلفان فعال در عرصه کودک و نوجوان یا مستعد و آشنا با زبان و ادبیات این گروه را، به خصوص در قشر حوزوی، یکی از راه‌های مؤثر دانست و برگزاری نشست‌های مؤلفان کتاب‌های دینی با هدف نقد و بررسی کتاب‌ها را در کمک به این هدف مؤثر خواند.

او همچنین برگزاری نشست‌هایی با هدف موضوع‌شناسی، آسیب‌شناسی و شناسایی نیاز مخاطب را ضرورت جامعه مؤلفان برشمرد. آشنایی مؤلفان و ناشران با راهنمای برنامه درسی و راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی از دیگر راه‌کارهایی بود که پرویز آزادی برای رفع مشکلات کتاب‌های دینی کودکان و نوجوانان پیشنهاد کرد.

محبت‌الله همتی، مشاور مدیرکل دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی: ارتباط رودررو با مخاطب، فرصتی برای کشف نیازهای او

همتی دیگر سخنران این مراسم موضوع نشر کتاب‌های دینی را محور بحث خود قرار داد. به باور او ناشران کتاب‌های دینی ابتدا باید به این پرسش بنیادی پاسخ دهند که چرا باید برای کودکان و نوجوانان کتاب دینی منتشر شود و آن‌ها چرا این کار را می‌کنند؟! تأمل و تفکر کافی درباره این پرسش و دادن پاسخ دقیق به آن از سوی ناشر (مؤلف و مترجم و...) خط سیر تولید کتب دینی را مشخص می‌کند.

وی با تأکید دوباره بر آشنایی تمامی دست‌اندرکاران حوزه تولید، چاپ و نشر کتاب‌های دینی کودک و نوجوان با نمونه‌های موفق جهانی، گفت: ناشران و مؤلفان به‌خصوص در حوزه سازمان‌دهی محتوا و روش‌ها و تکنیک‌های به کار گرفته شده برای انتقال مفاهیم، از زوایای مختلف بررسی کنند؛ کاری که در حوزه صنعت رایج است.

وی افزود: بخشی از این مطالعه جهانی، سفر و حضور در نمایشگاه‌های مختلف کتاب و محصولات فرهنگی در سراسر جهان و استفاده از تجربه‌های ناشران و مؤلفان سایر کشورها و روش‌های آنان در تألیف، ترجمه، ترسیم و بیان مفاهیم به جامعه مخاطب است. این نمایشگاه‌ها دید جدیدی را برای ناشران ایجاد می‌کند.

ارتباط با مخاطب برای شناخت نیازها

مشاور مدیرکل دفتر انتشارات شناسایی نیازمندی‌های مخاطبان را موضوع دیگری دانست که ناشران باید به آن توجه کنند. وی گفت: آنچه که در راهنمای برنامه درسی یا کتاب‌های درسی آمده است بخشی از نیازمندی‌های جامعه مخاطب را از نگاه کارشناسان ذریبط نشان می‌دهد؛ اما ارتباط مستمر و مؤثر و رودررو با مخاطبان فرصت مغتنمی است که نیازمندی‌های فراموش شده را عیان می‌کند و دیدگاه جدیدی را ارائه می‌دهد و فضای مناسبی را برای کشف نیازمندی‌های دانش‌آموزان در زمینه تألیف، تصویر، داستان و ... ایجاد می‌کند.

نقد جدی و مستمر کتاب‌های تولید شده، راه‌کار دیگری بود که همتی آن را برای افزایش کیفیت کتاب‌های دینی لازم دانست. وی حمایت‌های مستقیم و غیر مستقیم از کتاب‌های دینی در طول ۳۰ ساله پس از انقلاب را یکی از آسیب‌های حوزه تألیف کتاب‌های دینی خواند و گفت: این حمایت‌ها موجب تولید کتاب‌های دینی عمدتاً نازل در بازار شده است. شاید اگر یک ستاد نقد وجود داشت، ناشر با وسواس فکری بیشتری به تولید اثر می‌پرداخت، وجود چنین ستادی باعث دقت در فرایند تولید کتاب، دقت در نگارش، و در نتیجه افزایش کیفیت کتاب می‌شود که این کار استقبال جامعه مخاطب را به دنبال خود می‌آورد.

همتی در آخرین توصیه خود به ناشران گفت: با بررسی کارنامه ناشران و مؤلفان موفق در حوزه نشر کودک و نوجوان، متوجه می‌شویم که در فرایند تولید کتاب‌های آن‌ها متخصصانی به عنوان مدیر هنری و ناظر محتوایی حضور دارند و کیفیت هنری کتاب و محتوا را بررسی می‌کنند.

ناصر نادری، نویسنده و ناظر محتوایی مجلات رشد: لازمه تولید کتاب خوب: نگاه علمی، رفتار حرفه‌ای و فضای اخلاقی

ناصر نادری آخرین و چهارمین سخنران نشست، ایده‌پردازی در حوزه نشر آثار دینی را بحثی قابل تأمل و پیچیده خواند و با توجه به بعد صنعتی نشر، گفت: در دنیای صنعت کیفیت محصول یک اتفاق نیست و در یک فرایند اتفاق می‌افتد. صنعت نشر هم از این قانون پیروی می‌کند و محصول یک فرایند است. ایده‌پردازی در صنعت نشر نیز به یک فرایند بستر نیاز دارد.

نادری بحث خود را به دو حوزه کتاب‌های مرجع و کلیات و غیر مرجع تقسیم کرد و افزود: واقعیت این است که کتاب‌های مرجع و اطلس بزرگ‌سال، در شهر قم به‌خوبی تولید می‌شود؛ ولی در حوزه کودک و نوجوان تعداد کتاب‌های مرجع انگشت‌شمار و با کمبود مواجه است. مدیریت این بخش نیاز به سرمایه‌گذاری دارد و ماهیت آن کاری گروهی را می‌طلبد که در ایران ضعیف است. البته کتاب‌های مرجع تولید شده در حوزه بزرگ‌سال با وجود آن‌که از حیث محتوی غنی‌اند، ولی از لحاظ گرافیک، زبان، کتاب‌سازی، صفحه‌آرایی، چاپ و تصویر هنوز قدیمی‌اند و گویی در دهه ۶۰ باقی‌مانده‌اند که نیاز به بازنگری دارند.

نادری در تولید کتاب‌های دینی غیر مرجع بزرگ‌سال هم به لحاظ محتوی قم را در ایران پیش‌تاز خواند و ابراز امیدواری کرد که این شهر بتواند با استفاده از عنصر خلاقیت و هنر در کتاب‌های دینی، جایگاه برتر را در این حوزه و حوزه کتاب‌های دینی کودک و نوجوان داشته باشد.

وی تأکید کرد: در حوزه کتاب‌های دینی، چه داستانی و چه غیر داستانی، کمبود خلاقیت به صورت جدی احساس می‌شود. برای مثال وقتی نویسنده‌ای واقعه کربلا را از نگاه شخصیت‌های منفی این واقعه روایت می‌کند، ما با یک اثر جدید و خلاق روبه‌رو می‌شویم.

وی با اشاره به ضعف‌های کتاب‌های دینی از لحاظ گرافیک، ویرایش و حتی چاپ، گفت: کتاب یک رسانه است. کتاب‌هایی که قرار است تدوین شود باید با توجه به شرایط زمان و جامعه و از منظر مخاطب و روان‌شناسی آن‌ها بررسی شود و برای رسیدن به ایده خوب و مناسب، از وجود اشخاص معتبر و موفق و صاحب نظر در پدیده نشر مشاوره گرفته شود.

سایت یا راه‌های ارتباطی دیگر به گروه تألیف انتقال ندهد. خیلی کوتاه یادآوری می‌کنم که یک کتاب درسی، معمولاً بر اساس راهنمای برنامه‌ی درسی تدوین می‌شود. این راهنما مشخص می‌کند که در یک پایه، چه موضوعی، تا به چه حد و به چه نحوی نوشته شود. وقتی مؤلفان انتخاب شدند، کتاب را درس به درس، بر اساس اصول و معیارهای گوناگونی که باید رعایت شود، تألیف می‌کنند و پس از تأیید شورای برنامه‌ریزی، به استان‌های مختلف ارسال می‌شود تا در هر استان به صورت آزمایشی در ۱۰ مدرسه تدریس شود. کتاب بر اساس بازخوردی که معلمان مدارس نشان می‌دهند، بازنویسی

نادری نیز بازدید از نمایشگاه‌های کتاب خارج از کشور را برای ناشران تجربه‌ای خوب دانست که می‌توان از آن‌ها برای آشنایی با انواع قالب‌های نوشتاری و اصول کتاب‌سازی بهره گرفت. او با انتقاد از کمبود کتاب‌هایی با محور سبک زندگی و مهارت‌های زندگی بر مبنای دین، گفت: قریب به اتفاق کتاب‌هایی که در این زمینه وجود دارد، ترجمه شده و غیربومی‌اند و اگر در زبان ضعف نداشته باشند، از لحاظ انگاره‌ها الگوهای ذهنی با الگوهای دینی ما منافات دارند. این نویسنده کتاب‌های دینی، تأکید کرد: هر اتفاق باکیفیتی در فرهنگ، به سه عنصر نیاز دارد: نگاه علمی، رفتار حرفه‌ای و فضای اخلاقی. اگر در شهر فضای اخلاقی وجود داشته باشد، ولی رفتار حرفه‌ای صورت نگیرد یا نگاه علمی نباشد کیفیت چهره نمی‌نماید.

وی افزود: مدیریت حرفه‌ای نشر، سازوکارهای حرفه‌ای، مطالعه منابع دانشگاهی و استفاده از افراد مطلع در کیفیت تألیف، نتیجه مستقیم دارد. داشتن یک اتاق فکر با زاویه دیدهای مختلف و کارشناسان گوناگون، می‌تواند کمک شایانی به نشر و تألیف کند. یک نشر حرفه‌ای باید شورای برنامه‌ریزی بر مبنای یک فکر اولیه داشته باشد.

نادری در بخشی دیگر از سخنان خود با اشاره به این‌که ناشران نباید نگران سرمایه‌گذاری خود در تولید کتاب خوب باشند، گفت: کار با کیفیت مشتری خود را دارد. مثلاً می‌بینید که امروز بازار نشر به دنبال کارهای مجموعه‌ای است و این نشان می‌دهد که خانواده‌ها حاضرند حتی یک مجموعه گران قیمت را بخرند به شرطی که آن را با کیفیت ببینند.

امروزه کتاب‌هایی برای کودکان تولید می‌شود که خوردنی است. یا مثلاً انواع انجیل‌ها برای کودکان تدوین و تولید شده است. ما در ایران، قرآن برای کودکان یا حتی یک فرهنگ تصویری مناسب از اسلام نداریم.

وی همچنین احترام به نویسندگان و پدیدآورندگان و هم‌فکری با آنان را در بروز ایده‌های خلاقانه مؤثر دانست و با این جمله به سخنان خود پایان داد که عمده اتفاقات قوی در فرایند اتفاق می‌افتد. فکر و بازنگری این مسیر تاثیر به‌سزایی در رفع مشکلات دارد.

پرسش‌ها و پاسخ‌ها

در انتهای این نشست سؤالاتی پرسیده شد که کارشناسان به آن‌ها پاسخ گفتند.

← **یک معلم:** در میان کتاب‌های درسی، کتاب هدیه‌های آسمانی از لحاظ محتوا جز ضعیف‌ترین کتاب‌هایی است که برای بچه‌ها تألیف شده است. می‌شود در این زمینه توضیح بفرمایید.

آزادی: این نشست جای مناسبی برای طرح این ایراد نیست؛ زیرا موضوع ما کتاب درسی نیست. اما پرسش و گلایه من از شما این است که اگر ایرادی وجود دارد، چرا آن را از طریق

می‌شود. البته پس از طی این مراحل، باز هم راه بسته نیست و اگر در اجرای سراسری کتاب مشکلی پیش آید، باز هم بازنگری می‌شود. در هر حال، اگر به صورت مصداقی و موردی، نمونه‌ای هست بفرمایید تا بررسی شود.

یک معلم دیگر: من می‌توانم به عنوان مصداق، به داستان حضرت موسی اشاره کنم که قصه ایشان، در کتاب‌های دینی پایه‌های سوم، چهارم و پنجم آمده است. اما هر بار بخشی از قصه زندگی ایشان آمده و قصه‌ها از توالی و انسجام کافی برخوردار نیستند. این نحوه تألیف، مانع از تمرکز دانش‌آموزان می‌شود. آیا بهتر نیست مثلاً ما قصه حضرت موسی را تمام کنیم و بعد به سراغ پیامبران دیگر یا ائمه معصومین علیهم‌السلام برویم؟ همین‌طور شایسته بود توضیح برخی کلمات سخت، در پایان کتاب می‌آمد. گاهی حتی معلمان هم متوجه بعضی کلمات و واژگان سخت متن نمی‌شوند؛ چه برسد به دانش‌آموزان.

کتاب‌های درسی دینی، تاریخ انبیا نیستند

آزادی: لطفاً توجه داشته باشید که کتاب درسی دینی، کتاب

تاریخ انبیا نیست و هدفش گفتن تاریخ زندگی پیامبران نیست. قرار است مفاهیمی به دانش آموز، آموزش داده شود. مؤلف هنگام تألیف به این نتیجه می‌رسد که فلان بخش از داستان حضرت موسی علیه‌السلام برای بیان این موضوع مناسب است. اگر قصه آن حضرت تکرار شده، از این روست. در عین حال، ما در دفتر تألیف خدمت شما هستیم. می‌توانید به صورت مکتوب بفرستید یا حضوری تشریف بیاورید. ما می‌کوشیم در چهارچوب برنامه عمل کنیم و البته ممکن است اشکالاتی داشته باشیم و نقدپذیریم.

همتی: اجازه بدهید من از این بحث استفاده کنم و نکته‌ای را بگویم. وقتی که مؤلف کتاب درسی، کتابی را می‌نویسد، یک پیش فرض دارد و آن این است که بین او به عنوان مؤلف و بین مخاطب به عنوان دانش آموز واسطه‌ای به نام معلم وجود دارد. اگر کتاب درسی کاستی داشته باشد، می‌توان آن را به واسطه معلم برطرف کرد. معلم برای اینکه آن کاستی‌ها را برطرف کند به ابزار نیاز دارد و آن ابزار کتاب است. اکنون می‌توان دریافت که چرا برای سازمان پژوهش، که برنامه درسی تولید می‌کند، کتاب غیردرسی مهم است. در مدرسه مطلوب جایی هست برای یادگیری که به آن مرکز یادگیری می‌گوییم و آن کتابخانه مدرسه و کتابخانه کلاسی است. دانش آموز درسی را می‌خواند و سؤالی برایش پیش می‌آید. شما می‌توانید کتابی را از کتابخانه کلاس بردارید و در اختیار دانش آموز بگذارید. کسی که برای کودکان کتاب تولید می‌کند، باید این نیازها را بشناسد. هدفی که کیا و همکارانشان دنبال می‌کنند این است که منابعی را شناسایی کنند که متناسب با برنامه درسی باشد و به دانش آموزان و معلمان معرفی کنند. بنابراین یکی از زمینه‌هایی که می‌تواند به ناشران ایده تولید کتاب بدهد، نوع سؤالاتی است که شما به عنوان معلم در کلاس درس از طرف دانش آموزان و یا حتی اولیا با آن مواجه هستید

ضعف تکنیک و نوآوری در کتاب‌های دینی یعنی چه؟

یک ناشر: در صحبت‌ها اشاره شد که یکی از مشکلات کتاب‌های دینی، ضعف تکنیک است. لطفاً مثالی بزنید که منظور از ضعف تکنیک در این کتاب‌ها چیست؟

رضایی: سنج‌های که مطرح شد، «استفاده از روش‌های نو و تکنیک‌های گوناگون در بیان موضوعات دینی» بود. به زبان خیلی ساده یعنی، نویسندگان کتاب‌های دینی در بیان مطالب خود از شیوه‌های نوین یا از شیوه‌های متنوع و متفاوت بهره نمی‌گیرند. این سنج، حتی در کتاب‌هایی که نهایتاً مورد تأیید قرار گرفته‌اند، به‌طور میانگین امتیاز پایینی کسب کرده‌اند. برای مثال داستان پیامبران را در نظر بگیرید. اگر به بازار نگاه کنید، تعداد بسیار زیادی از کتاب‌ها را می‌بینیم که هر سال منتشر می‌شوند؛ اما اغلب آن‌ها شبیه به هم هستند. اغلب این قصه‌ها یک روایت خطی و بدون فراز و فرود داستانی دارند و معمولاً از ابتدای زندگی آغاز می‌شوند و تا به انتها می‌روند. من خودم هم برای مخاطب کودک داستان پیامبران نوشته‌ام و می‌دانم دامنه خیال در آن‌جا بسیار محدود است و نویسنده می‌ترسد میادا در دام تحریف بیفتد؛ اما همیشه راه نوآوری بسته نیست. با این وصف خیلی کم پیش می‌آید در یک کتاب، برشی از زندگی یک پیامبر آورده شود؛ یا مثلاً داستان از انتها آغاز شود و به گذشته برگردد و یا حتی عناصری به قصه افزوده شود که کارکرد قصه را متفاوت بنماید. در نتیجه، گویی آثار، رونوشتی از هم هستند. اگر قرار است نویسنده ب قصه‌ای بنویسد که هیچ فرقی با قصه‌های نویسنده الف نداشته باشد، چه نیازی است که ناشر ب روی این قصه سرمایه‌گذاری مجددی بکند؟

استانداردهای سازمان کجاست؟

یک ناشر: در مورد امتیاز عمومی و اختصاصی کتاب‌ها صحبت کردید ولی از پارامترهای عمومی، صحبت نکردید. کجا می‌توان استانداردهای مدنظر سازمان پژوهش را به دست آورد؟

کیا: در رابطه با ویژگی‌های عمومی و اختصاصی ما سندهایی به نام سندهای راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی تهیه و منتشر کرده‌ایم و اکنون هم در حال بازنگری آن‌ها هستیم که در سایت سامان کتاب هم قرار داد. در سندهای مذکور، این ویژگی‌ها را با سهم و وزنی که هر کدامشان در یک کتاب آموزشی دارند، مشخص کرده‌ایم.

درباره ویژگی‌های اختصاصی در بین صحبت‌ها اشاره‌ای شد؛ اما منظور از ویژگی‌های عمومی بعد فیزیکی، ساختار ظاهری کتاب، کیفیت تصاویر، شیوه‌های سازمان‌دهی و شیوه‌های ارائه محتواست که هر کدام تعدادی سنج دارد.

راهاندازی مرکز پخش مدرسه برای رساندن کتاب‌های مناسب به مخاطبان یکی دیگر از این فعالیت‌هاست. همچنین هرساله معاونت پرورشی پنجاه هزار نمایشگاه در پنجاه هزار مدرسه برگزار می‌کند که کتاب‌های مناسب، در صورت مراجعه به این مؤسسه، بدون بررسی مجدد روی میز خرید نمایندگان استان‌ها قرار می‌گیرند. این نکته را هم بگویم که معاونت فرهنگی ارشاد و معاونت پرورشی سال گذشته مشترکاً بیش از یک میلیارد تومان کتاب برای تجهیز کتابخانه‌های کلاسی ۱۶ استان مرزی کشور (شامل ۶۵۰۰ کلاس ابتدایی) خریداری کردند که از فهرست کتاب‌های مناسب بود. البته انتظار می‌رود صدا و سیما با معرفی این کتاب‌ها و ناشران محترم قدم مؤثری در فرهنگ‌سازی و بهره‌گیری مخاطبان از کتاب‌های مناسب داشته باشد.

در بخش‌های دیگری از این نشست موضوعات دیگری مانند کلاس‌های بازی‌محور در مدرسه، محدود بودن افق نگاه ما به گذشته و بی‌توجهی نسبت به آینده، عدم توجه به خلاقیت در کتاب‌های دینی، توجه به دانش دینی و بی‌توجهی به دانش منجر به رفتارهای دینی در این کتاب‌ها مطرح شد که گفت‌وگو درباره آن‌ها به نشست‌های دیگر موکول شد.

سبحانی‌نسب رئیس هیئت مدیره انجمن فرهنگی ناشران قم: این نشست ضرورت تعامل را آشکار کرد

سبحانی‌نسب رئیس هیئت مدیره انجمن فرهنگی ناشران قم در جمع‌بندی نشست با تشکر از میهمانان و حاضران در جلسه، حضور تعداد قابل توجهی از کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی را در این نشست، حادثه‌ای ویژه و نشانه اهمیت این سازمان نسبت به کتاب‌های دینی خواند.

وی با اشاره به نکات گوناگونی که در جلسه مورد بحث قرار گرفت، تأکید کرد ما مطمئن شدیم که ضرورت برگزاری این جلسه را درست تشخیص داده بودیم و فهمیدیم که ارتباط ما و سازمان پژوهش باید بیشتر شود و خیلی از ناگفته‌ها بیان و مسائل روشن شود.

همچنین ما گروهی را تشکیل می‌دهیم تا همکاران بتوانند پرسش‌های خودشان را از طریق آن مطرح کنند و پاسخ بگیرند. البته می‌توانیم سؤالات همکاران را گردآوری کنیم و خدمت دوستان بفرستیم و همراه با پاسخ‌ها در اختیار اعضا بگذاریم. به هر حال راه بسته نیست.

امیدواریم خروجی این نشست‌ها افزایش کیفیت کتاب‌های دینی باشد. دوستان گفتند در دومین جشنواره قرآنی کل کتاب‌هایی که در دو سال به جشنواره راه یافته، ۳۱۳ عنوان است که تعداد کمی از آن (یک چهارم) متعلق به کودکان و نوجوانان است. این خوش‌حال‌کننده است که یک سوم این کتاب‌ها متعلق به قم است، اما تعداد کتاب‌ها بسیار کم است. امیدوارم کتاب‌های قرآنی و دینی چه از لحاظ کمی و چه از حیث کیفی رشد کنند ■

موسوی: حالا که بحث به این جا رسید، من هم مایلیم توجه ناشران و نویسندگان محترم را به موضوعی جلب کنم که در این جلسه راجع به آن صحبتی نشد و آن این است که نویسندگان دینی، گاهی موضوعاتی را مطرح می‌کنند که به نظر می‌رسد مناسب سن مخاطب نیست. بزرگان ما بارها تأکید کرده‌اند که اگر در جمعی بودیم، شبهه‌ای را طرح نکنیم که نتوانیم در همان جمع آن را برطرف کنیم. در برخی کتاب‌های دینی، شبهه‌ای برای بچه‌ها مطرح می‌شود که یا جوابی به آن‌ها داده نمی‌شود، یا جواب داده شده کافی و مناسب و صحیح نیست. به نظرم مهم است به این بیندیشیم که هر مسئله را از چه سنی برای کودک طرح کنیم. طرح موضوعات دینی نابهنگام برای بچه‌ها، نه تنها به حل شبهات منجر نمی‌شود که ممکن است به شبهاتی در ذهن مخاطب دامن بزند که پیش از این اساساً دغدغه مخاطب نبوده است.

یک نویسنده: از کتاب‌هایی که مناسب شناخته می‌شوند، چه بهره‌هایی گرفته می‌شود و آیا غیر از معرفی کتاب، مؤلف یا ناشر کتاب هم تشویق می‌شود؟ به‌طور کلی کتاب‌های مناسب از چه امکاناتی برخوردار می‌شوند؟

کیا: در خصوص حمایت از کتاب‌های مناسب، برنامه‌هایی که سازمان پژوهش انجام می‌دهد، معرفی در کتاب‌نامه رشد و وبگاه سامان کتاب است. معرفی منابع منتخب در فهرستگان منابع آموزشی و تربیتی رشد که به تمام مدارس کشور - حتی مدارس با ۶ دانش‌آموز - ارسال می‌شود، شرکت در جشنواره رشد و انتشار منابع برگزیده در پایان کتاب‌های درسی، حمایت‌های دیگری هستند که ما به عمل می‌آوریم.